

Emelisse en Hamerstede twee verdronken dorpen op Noord-Bevelabd

Nico van Dinther

Inleiding:

De vroegste ontstaansgeschiedenis van de twee dorpen kennen we vooral door de archeologische waarnemingen van Piet Zuidweg (1909-1979). Hij deed in de buurt van Kats buitendijks onderzoek naar het verdronken Oud-Hamerstede. Hij vond daar o.a. uit de Late-IJzertijd scherven van aardewerk. Andere vondsten daar, uit de late IJzertijd/Romeinse tijd, zijn een handgevormd aardewerk klein potje en een handgevormd aardewerk proen. Vondsten door hem gedaan uit de vroege middeleeuwen en uit de negende eeuw, de Karolingische tijd, te Oud-Hamerstede en Emelisse duiden op bewoning aldaar.¹

Voorwerpen IJzertijd/Romeinse tijd

Handgevormd aardewerk potje, meltkroes?

Handgevormd aardewerk proen.

Voorwerpen gevonden te Oud Hamerstede, periode Romeinse tijd midden 70-270 n.C.:

draadfibula, brons

scharnierfibula

beugelfibula

De bovenstaande vondsten zijn gedaan op de locatie van de nederzetting uit de Late IJzertijd/Romeinse tijd.

Piet Zuidweg en zijn toenmalige metgezel Aad Bruijns troffen ook Karolingisch aardewerk aan, deze middeleeuwse nederzetting lag wat dichterbij de huidige dijk. Mogelijk behoorde de steengoed kan tot deze nederzetting.

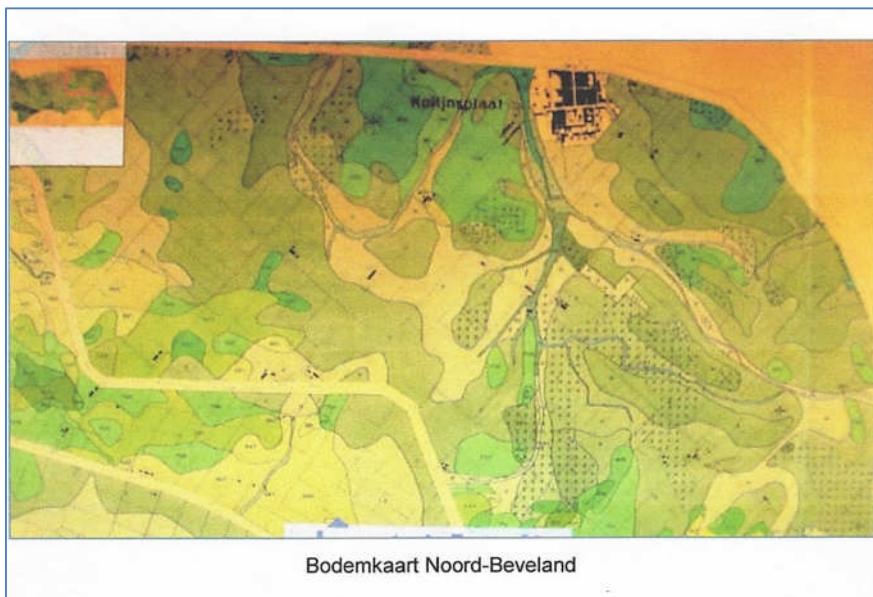

¹ Westerheem jaargang 55, oktober 2006 blz. 238-245. Beeldbank Zeeuws Archeologisch Depot, Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland.

Emelisse:

Emelisse wordt voor het eerst genoemd op 5 februari 1216, Paus Innocentius III bevestigt het kapittel van Sint-Pieter te Utrecht in het bezit van een aantal kerken, een tiend en een hof, waarbij vermeld wordt Emelnesse. Al op 28 mei 1215 neemt Paus Innocentius III het kapittel van Sint-Pieter te Utrecht in zijn bescherming waarbij vermeld wordt tienden in o.a. Zeeland.² De naam Emelisse zou betekenen een landtong uitspringend in zee of een benedenrivier.³

Bekijken we de bodemkaart Noord-Beveland van de Stichting Bodemkartering van 1956 dan zien we vanaf de huidige locatie Colijnplaats een bedding lopen van een "rivier/kreek" tot aan de huidige Emelisserdijk, de plaats waar het voormalige Emelisse heeft gelegen, definitief in 1532 onder het slib verdwenen. In de oorkonde van 1223 betreffende het nonnenklooster is sprake van grond tussen "Calfiet" en "Wifliet", de eerste mogelijk de naam van deze rivier, later de "Faak" genoemd.

² OBZH I, nr. 361 en 351.

³ Maurits Gysseling, Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland, deel I, A-M, 1960, blz. 316.

De plaats blijkt van een zekere importantie te zijn. In 1230 blijkt er een kerk en een hospitaal/gasthuis te staan.⁴ Graaf Willem van Henegouwen bevestigt op 6 maart voorgaande oorkonde en begiftigt zijnerzijds het gasthuis tegen een jaarlijkse pacht van 10 schellingen 8 grooten met 10 gemeten tienden.⁵ Op 3 augustus 1322 neemt graaf Willem III het gasthuis, dat door zijn voorouders was gesticht, in bescherming.⁶ Gasthuizen waren in eerste instantie bedoeld voor het huisvesten van zieke reizigers en vreemdelingen en waren karakteristiek voor een havenplaats. Havenplaatsen waren van militair-strategisch belang, betekenden voor een graaf inkomsten uit accijnzen en andere belastingen, en de mogelijkheid geld te lenen van kooplieden of Lombarden; Lombarden zijn Noord-Italiaanse bankiers, zoals begin veertiende eeuw aanwezig in Middelburg, Zierikzee en Emelisse.⁷ Op 11 juni 1308 geeft graaf Willem III Lombarden toestemming zich met ingang van 11 november eerstkomende voor twaalf jaar in Zierikzee en Emelisse te vestigen.⁸

In 1331 is er sprake van een molen te Emelisse. In een uitspraak van Willem van Henegouwen zoon van Graaf Willem III tussen jkvr. Geyle echtgenoot van Simon Simonsz. enerzijds en Hendrik Simonsz. wordt vermeld: al de hofsteden die Simon heeft binnen Emelisse en daar buiten en de renten op de molen aldaar.⁹ Op 5 juni 1361 beleent Mechteld vrouwe van Voorne Philips en Mondijn, Heynrics kinderen van den Stene uud Noirdbevelant, met het huis te Scoenmansweghe en 36 hofsteden te Emelisse benevens de halve westmolen bij het gasthuis aldaar.¹⁰

Het laden van een koggeschip

⁴ Op 26 april 1230 wordt melding gemaakt van de kerk tienden van Emelisse die gegeven worden aan het hospitaal van Emelisse. Oorspr. NA Den Haag, archief graven van Holland nr. 1053; Dr. J.G. Kruisheer, OBHZ deel II, 1222 tot 1256 nr. 502. Mr. R. Fruin, de leenregisters Bewesten Schelde, 1170-1535, 's-Gravenhage Martinis Nijhoff, 1911, nr. 1 »
Zie hierover bij de genealogie van der Lisse.

⁵ Zeeuws archief rekenkamer van Zeeland, Rekeningen Bourgondisch-Oostenrijkse Tijdvak (1433-1584), regest nr. 3.

⁶ Registers van de Hollandse grafelijkheid 1299-1345 nr. ZE 159, www. Historici.nl.

⁷ Peter Henderikx, Landschap, bewoning, sociale structuren in: Geschiedenis van Zeeland deel I, Prehistorie -1550, onderzoekinstituut voor geschiedenis en cultuur, Universiteit Utrecht, W Books 2012; hoofdstuk 8 blz. 101en102.

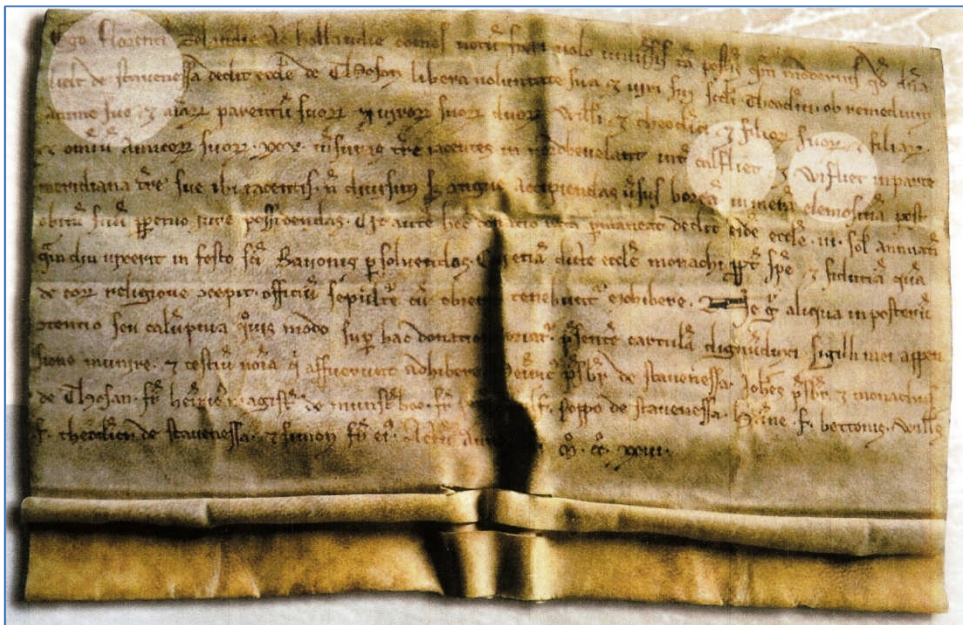
⁸ Registers van de Hollandse grafelijkheid 1299-1345 nr. ZE 1; www.historici.nl.

⁹ Het Archief van de Graven van Holland 889-1581 door J.C. Kort 's-Gravenhage 1981 (AGH) nr 303 fol. 94vo nr. 552. Overgenomen uit de aantekeningen van Gerard van der Wal te Kats.

¹⁰ Het archief van de Heren van Voorne burggraven van Zeeland 1272-1371 NA te 's-Gravenhage 1972, door J.C. Kort, nr. 246, zie ook nr. 252, 333 en 454 voor de verdere beleningen.

Op 18 oktober 1271 vermaakt Aleid, zuster van wijlen rooms-koning Willem en weduwe van heer Jan van Avesnes sommen geld aan o.a. het hospitaal van Emelisse en aan de kloosterzusters van Noorddijk.¹¹ Op 17 mei 1476 verklaart Durff Pieters dochter van Duvenee, vrouwe van het gasthuis van Emelisse in Noordbevelant, dat Guy de Baenst, rentmeester van Zeelant, het gasthuis volgens zijn privilegiën heeft vrijgesteld van de betaling van het schot van 118 gemeten 251 roeden lands, verschenen 1472 en 1473.¹² Het hospitaal van Emelisse wordt ca. 1493 met schotvrijdom van geestelijke instellingen en edelen in Zeeland genoemd met 122 gemeten Bewesten Schelde en 100 gemeten privilege.¹³

Nicolaus Herckensteyn, meester in de vrije kunsten, physicus, geneeskundige en raad van Philips den Schone, werd 1481/85 ingesteld in de vicarij van O.L. Vrouw in het nonnenklooster te Emelisse. Hij behield deze vicarij tot zijn dood 1505 of 1506.....De kapelanij aan het altaar van Sint Laurentius in het hospitaal van O.L. Vr. te Emelisse werd 1514, open door de dood van Nicolaus van Arckestyn, vergeven; waarschijnlijk was zij enige tijd onbegeven gebleven.¹⁴ (N.B.: mogelijk wordt steeds het hospitaal van Emelisse bedoeld vD). Op 17 april 1518 geeft de officiaal van de aartsdiaken van de Dom te Traiectum last om Martinus Huysman, kanunnik in de St. Petrus kerk te Middelburg, in het bezit te stellen van de vicarie op het St. Laurentius altaar in Onze Vrouwen gasthuis te Emelisse, waartoe hij op voordracht van de meesteres en de nonnen van dat klooster benoemd is, en zulks niettegenstaande het verzet, hiertegen ingebracht door Nicolaus van Middelburgh, bisschop van Forum Sempronii. Martinus Huysman was, notaris, vicaris te Oost-Souburg en in het gasthuis te Emelisse, kanunnik in de Noordmonster, cureit van Kampen.¹⁵

Oorkonde ca.1223-1224

¹¹ Dr. J.G. Kruisheer, Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299, III, 1256 tot 1278, (OBHZ III), van Gorcum, Assen/Maastricht, 1992, nr. 1580.

¹² Oorspr. (inv. nr. 67) Met het geschonden zegel van het gasthuis in groene was. Mr. R. Fruin, De rekeningen en andere stukken in 1607 uit de Hollandsche rekenkamer naar de Zeeuwsche overgebracht, het Bourgondisch-Oostenrijksche tijdvak 1433-1584, 's--Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1909, regest. nr. 151.

¹³ Arie van Steensel, Edelen in Zeeland, macht, rijkdom en status in een laatmiddeleeuwse samenleving, Hilversum, Verloren, 2010, blz. 138-139.

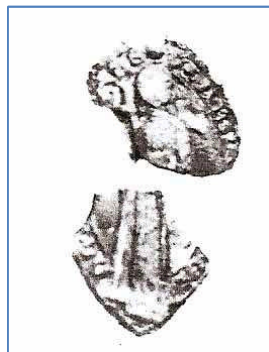
¹⁴ Lemma in Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek deel 8, blz. 754.

¹⁵ Zeeuws archief, Onze Lieve Vrouwe Abdij te Middelburg inv.nr. 559, regestnr. 1257., zie ook regest nr. 1258,1233 en 1251.

In 1223 werd de abdij Onze-Lieve-Vrouwekamer (een nonnenklooster) bij Noorddijk onder Emelisse gesticht op door de abdij Ter Doest verworven grond. Lielt van Stavenisse schonk 25 gemet land in Noord-Beveland gelegen tussen Calfliet en Wifliet aan de abdij.¹⁶ Het klooster werd toegelaten tot de cisterciënzer orde. De Cisterciënzers waren veel betrokken bij bedijkingen. De geschiedenis van het klooster op Noord-Beveland laat zich in een aantal oorkonden nader beschrijven.¹⁷

Rond 1240/1242 schenkt Nikolaas van Putten aan de zusters van Mariënkamer de grote en de kleine tiend vanaf de Juttesloot tot Strienemonde en zegt haar weiden toe voldoende voor 300 schapen. Op 1 juni 1261 wordt de tiend van Emelisse en Kats die Hugo geheten Ellics zoon van Arnout Nous van het kapittel van Sint Pieter te Utrecht van hen in pacht hield tegen een pacht van 10 schelling Vlaams jaarlijks, in pacht gegeven aan abdis en convent van Noorddijk. In 1266 wordt in het klooster te Noorddijk en kwestie opgelost tussen de abdij Ter Doest en enige lieden over het land Albrandswaard (gelegen tussen Poortugaal en Rhoon in de provincie Zuid-Holland en tegenwoordig de gemeente Albrandswaard vormend) waarbij de abdis als getuige mede zegelt.

Zegel 31 mei 1266 van de abdis van Noorddijk te Emelisse, zegel van groene was. Afb. van de abdis, staande met kromstaf. Randschrift ----ABBA-----A-----E.

Op 25 juli 1282 geven Gijsbert, deken, en het kapittel van Sint-Pieter te Utrecht de zes gemet tienden in Kampen die Hugo Gower, ridder, en diens dochter Adelissa van hen in pacht hadden gehouden, voor twee schelling Hollandse jaarlijks in pacht aan Agaat, abdis, en het convent van Mariënkamer te Noorddijk, met de bepaling dat iedere nieuwe abdis de pacht voor zes schelling sterling zal vernieuwen. Floris van Henegouwen, ridder, staat op 3 oktober 1282 de goederen in Noord-Beveland die hij gekocht had van abdis en convent van Rijsburg af aan abdis en convent van Noorddijk tegen de verplichting een aantal jaarlijkse renten te besteden aan goede werken en pitanties, een kapelanie te stichten en een aantal bij testament te omschrijven betalingen te doen, hetgeen abdis en convent van Noorddijk verklaren te zullen nakomen. Op 9 augustus 1289 geeft graaf Floris V de abdis en convent van het klooster Noorddijk toestemming evenveel land aan te kopen als zij in Zeeland verkopen. Deze oorkonde heeft betrekking op een verzoek van abdis en convent om toekenning van een deel van de opbrengst van weer drooggevalen land in Emelisse, Ekinge en Haamstede (= Hamerstede) Een groot aantal tienden wordt op 8 oktober 1291 door het kapittel van Sint Pieter te Utrecht gegeven aan abdis en convent van Mariënkamer te Noorddijk. Tussen 1299 en 1302 verhuisde het klooster naar Waterlooswerve in de parochie Oost-Domburg (later Aagtekerke) op Walcheren, zoals mede blijkt uit twee oorkonden van resp. 2 maart 1297 en 4-26 oktober 1299 (1302). Op 2 maart 1297 bevestigt graaf Jan I, in navolging van graaf Floris V, de abdij Mariënkamer in Noorddijk in de vrijstelling van schot en andere lasten voor tien gemet land waar het klooster destijds op stond etc. Tevens bevestigen graaf Jan I en Jan van Avesnes in oktober 1299 (1302) de abdij Mariënkamer in Noorddijk in de door Willem

¹⁶ Dr. J.G. Kruisheer Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299, deel II 1222-1256 (OBHZ II), van Gorcum Assen/Maastricht 1986, nr. 438.

¹⁷ Voor een uitvoerige beschrijving van het klooster en hospitaal/gasthuis: Gerard van der Wal, Cats voor 1530. De geschiedenis van Cats van de twee riddersgeslachten van Cats. Kick Uitgevers/Waterpaard, Kats/Rotterdam 2014, blz. 246-263.

gekozen rooms-koning, ruwaard Floris, ruwaardes Aleid en graaf Floris V verleende voorrechten en nemen de abdij in bescherming. (Over de datering van de laatste oorkonde zie oorkonde nr. 3524).¹⁸

Uit de oorkonde van 2 maart 1297 is op te maken dat het klooster te Noorddijk bij Emelisse al is verlaten. Er staat duidelijk "waar het klooster destijds stond". Mogelijk heeft het te maken met de overstromingen in Zeeland in het jaar 1287-1288. Melis Stoke beschrijft in zijn Rijkroniek de december en februari vloed die plaats vond op resp. 17 december en sinte Aechten daghe (5 februari). Hij beschrijft een grote vloed..."Dese twee vloede waren so crachtich.. dat si ginghen over alt lant.. dat leghet an des sewes cant (Zeeland)...al Zeelant verdranc sekerlike sonder Walchren ende Wolfaertsdike.¹⁹ Bij de oorkonde van 1289 wordt als commentaar vermeld: ...een verzoek ,op 21 mei 1563, van abdis en convent om toekenning van een deel van de opbrengst van weer drooggevalen land in Emelisse, Ekinge en Hamerstede (bij sommige oorkonden staat er abusievelijk Haamstede).

In de veertiende eeuw bestond er buiten de steden al een netwerk van week-en jaarmarkten onder meer ook in Emelisse. In de haven -en marktdorpen waren ambachtslieden, schippers en handelaren gevestigd.²⁰

Op 24 augustus 1244 is er sprake van tienden te Emelisse die geschonken waren door Hugo zoon van Hendrik van Emelisse aan de abdij van Sint-Bernard te Vremde/Hemiksem. In vele oorkonden komt de schenking van deze tienden ter sprake tot in 1277. Ook de abdij Ten Duinen blijkt 18 april 1244 goederen te bezitten in mogelijk Emelisse. Hugo Reilofszoon en diens broers hadden anderhalf gemet en een half roe land geschonken.²¹ Nog op 24 februari 1287 neemt Paus Honorius IV de abdij van St. Bernard te Vremde/Hemiksem in zijn bescherming voor o.a. het bezit in Emelisse.²²

Johan Adriaansz. Hille, geboren te Geersdijk en pastoor over een gedeelte van de parochie kerk van Emelisse heeft in het jaar 1529 twee beurzen gesticht in het College van het Castrum te Leuven. In de kerk van Emelisse is tevens van oudsher een altijd durende vicarie van Onze-Lieve Vrouw geweest.²³

Na de vele eerdere overstromingen van Noord-Beveland voltrekt zich echter op 5 november 1530 St. Felix quade Saterdach, de naamdag van Sint-Felix, een grote ramp.²⁴

Sinds het einde van de 15^e eeuw verkeerden de dijken hier in een zorgwekkende toestand, terwijl men ook met grondvallen te kampen had. Er konden nauwelijks personen worden gevonden die het dijkgraafschap wilden pachten niemand wilde de verantwoordelijkheid dragen voor deze "quade dijkagen". Jan Adriaensz. van Duvelare werd belast met het dijkgraafschap zonder enige pacht te betalen. De jaren voor de ramp van 1530 was waarschijnlijk de zoon van Duvelare Adriaen Jansz. hier dijkgraaf, op wie pressie uitgeoefend was om het ambt te aanvaarden. Voor de genoemde ramp vinden we in het Middel- en Oosterderdendeel Anthuenis Bettez. van der Lisse en Vranck Jansz. als dijkgraven.

Jan Janssen Reygersberch van Kortgene, die het ter plaatse met eigen ogen heeft aangezien, beschrijft deze catastrofe in zijn kroniek op sobere wijze. Op de vijfde dag van slachtmaand (St. Felixdag) was er

---

¹⁸ Resp.: Dr. J.G. Kruisheer oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299 II 1222 tot 1256, (OBHZ II), van Gorcum, Assen/ Maastricht 1986, nr. 611; OBHZ III, nr. 1258, 1415, voor het zegel van de abdis Corpus Sigillorum Neerlandicorum, de Nederlandsche zegels tot 1330, 's-Gravenhage Martinus Nijhoff 1937-1940 nr. 427, 1430; dr. J.G. Kruisheer, oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299, IV 1278 tot 1291, (OBHZ IV), van Gorcum, Assen 1997, nr. 2045, 2066, 2413; dr. E.C. Dijkhof met medewerking van dr. J.G. Kruisheer, oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299 V, 1291-1299, (OBHZ V), Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Den Haag Koninklijke van Gorcum 2005, nr. 2658, 3261, 3524. Litt. M.P. de Bruin en M. Wilderom, Tussen Afsluitdammen en Deltawerken, I, Noord-Beveland, 1961, blz. 15; Peter Henderix, Kerk en kerkelijke instellingen in: Geschiedenis van Zeeland deel I blz. 161-162.

¹⁹ Rijkroniek van Melis Stoke, uitgegeven door dr. W.G. Bril, eerste deel, Hes uitgevers/Utrecht 1983, Vierde boek, 500-522. J. Buisman, duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen, deel 1 tot 1300, 1995, blz. 538-546.

²⁰ Arie van Steensel, De economie van het platteland in: Geschiedenis van Zeeland I, hoofdstuk 19, blz. 275.

²¹ Zie hier over bij de genealogie van der Lisse.

²² OBHZ IV, 1278 tot 1291, 1997, nr. 2279. Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312 II, de heerlijkheden Breda en Bergen op Zoom, eerste stuk (709-1288, bewerkt door M. Dillo en G.A.M. Van Syngel met medewerking van E.T. van der Vlist, Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Den Haag/2000, nr. 1245.

²³ Joannes Baptista Krüger; Potamo-chorographie of Nauwkeurige navorschingen over de Schelde, Volume 1, Bergen op Zoom, 1854, P.J. Kleymans, Stadsdrukker, blz. 276-277.

²⁴ Litt: de Bruin en Wilderom 1961, blz. 10-24; Dr. M.K. Elisabeth Gottschalk, Stormvloeden en rivieroverstromingen in Nederland, II, de periode 1400-1600, 1975, Van Gorcum & Comp. B.V. Assen, blz. 443-445. J. Buisman, duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen deel 3, 1450/1575, uitgeverij Van Wijnen-Franeker 1998 blz. 410-411, 426-427.

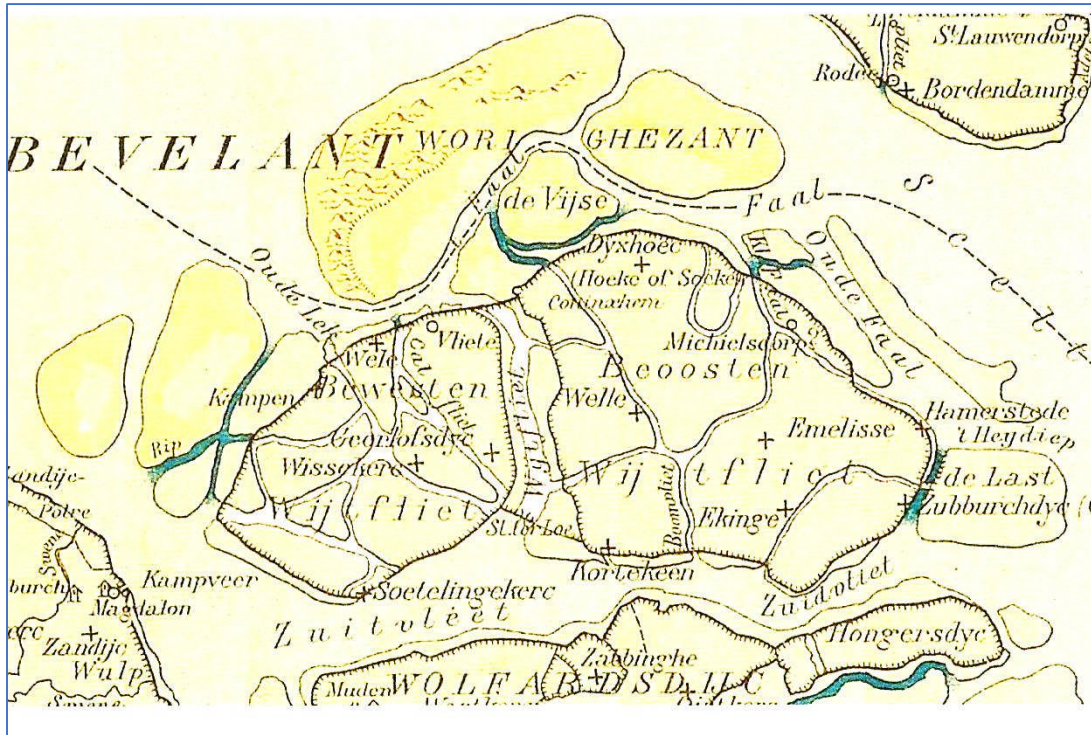
een grote storm uit het noordwesten. Op het midden van de dag was het water zo hoog gekomen dat het over de dijken en in de straten van Kortgene begon te stromen hoewel het nog twee uur duurde eer het vol tij was. Op Noord-Beveland brak bij deze vloed eerst in de omgeving van de sluis Ter Loo tegenover Wissekerke (aan de Wijtvliet). De volgende, zondag, bezweek de sluis te Boomvliet tussen Kortgene en Emelisse. Binnen drie dagen stond toen het gehele eiland blank. Uit deze beschrijving is op te maken dat Emelisse vanuit Kortgene via de Boomvliet te bereiken was.

Rondom Kortgene, Emelisse en Kats werden inderhaast kaden opgeworpen. Andere nederzettingen lieten dat achterwege in de hoop dat het land in de zomer wel zou worden drooggelegd. Dit gebeurde echter niet, gedeeltelijk vanwege een slecht beleid en tweedracht. Reygersberch verhuisde na de ramp naar Veere, waar hij in mei 1532 als apotheker in het poortersboek werd ingeschreven. Op 21 november 1530 werd een keizerlijk plakkaat afgekondigd waarin medegedeeld werd dat allen, die voor de inundatie in Zeeland woonachtig, maar thans geëvacueerd waren weer terug moesten komen. Ieder moest helpen de dijken te repareren "op verbeurte van leven ende goederen". In maart 1531 zien we dan dat er lonen betaald werden aan botdragers (sjouwerslieden), cordewagencruijers (kruiwagenvoerders) en zodenvonders (zodenspitters). De maand daarop was men aan de dijken bezig ten westen van Kortgene. Door een omkading rond Kortgene, Emelisse en Kats te maken, konden de overgebleven ingezetenen blijven wonen. Verder werd er aan de sluis ter Loo gewerkt.

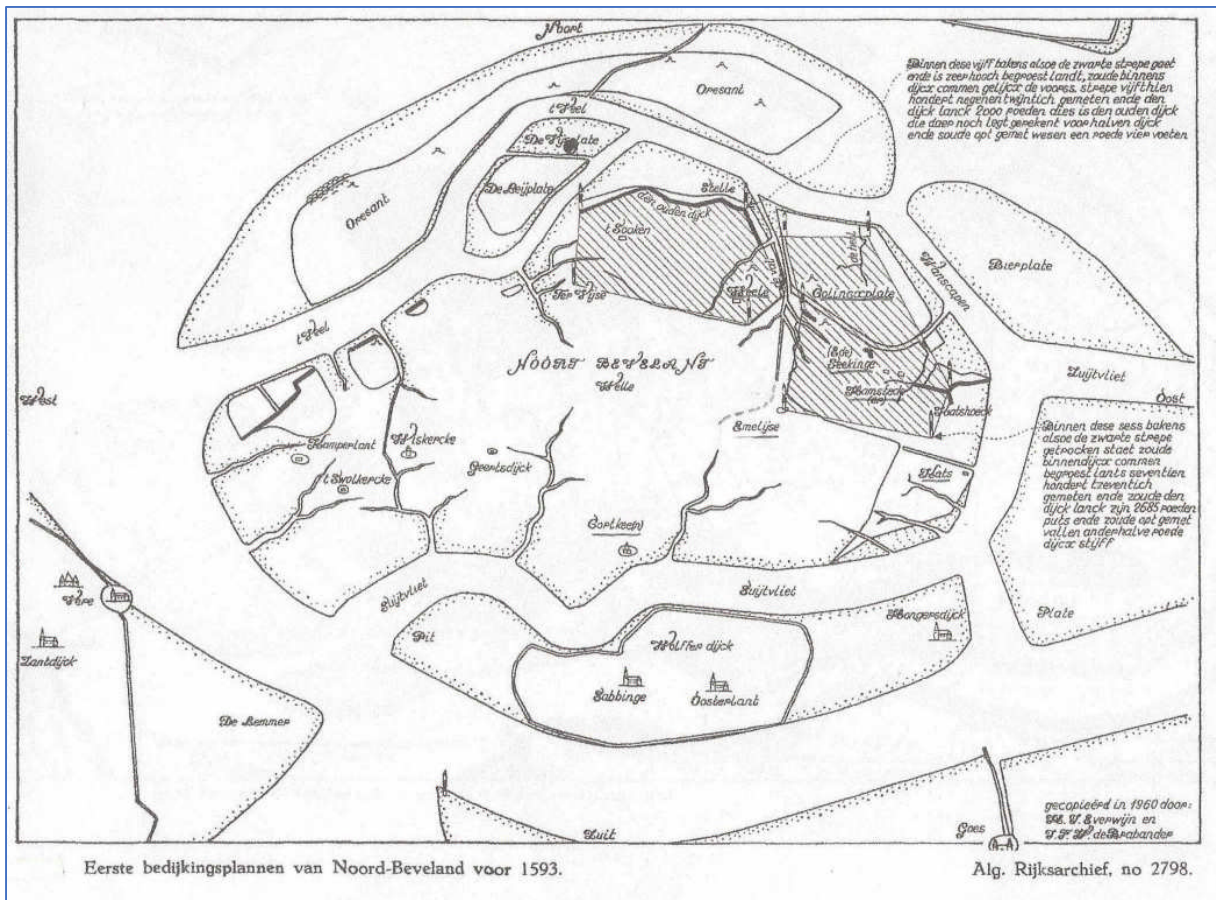

Detail uit de Scheldekaart (circa 1505), vervaardigd voor de Grote Raad van Mechelen (stadsarchief Antwerpen, BE SA 16689). Noord-Beveland linksboven met o.a. de kerk van Emelisse.²⁵

²⁵ Overgenomen uit: De Geschiedenis van Zeeland deel I, blz. 266-267

Detail kaart Zeeland in 1300 door A.A. Beekman

(Extrapolatie tot Emelisse toegevoegd, mogelijk een aansluiting met de Boomvliet)²⁶

²⁶ M.P. de Bruin en M.H. Wilderom: Tussen Afsluitdammen en Deltawerken I Noord-Beveland 1961, blz. 27

De gang van zaken verliep echter niet naar wens. Een plakkaat van 30 april 1531 herinnerde eraan, dat ieder geërfde (ingeland) in Noord-Beveland op tijd zijn geschot moest betalen tot herstel van de dijkage. Het liep echter niet zoals het moest zijn en veel strubbelingen hielden maar aan. De hoop van velen zal wel de bodem ingeslagen zijn, toen op 2 november 1532 een noordwesterstorm de pas gemaakte dijken van Kortgene en de polder van Kats deed overstromen. Reygersberch van Kortgene informeert ons hierover als volgt: De 2^e dag in de slachtmaand (2 november) 's-nachts om ongeveer drie of vier uur was er een grote wind en storm uit het noordwesten zodat de hoge vloed de meeste eilanden van Zeeland weer overspoelden in het bijzonder die kort daarvoor bedijkt waren. Kortgene en Kats in Noord-Beveland overspoelden en mede daardoor verdronk er veel volk. Deze landen zijn "drijvende" gebleven. De volgende nederzettingen en locaties gaan te gronde: het Nieuwland van Kats, Bewesten Waals, Hamerstee, Edekinge, Nieuwerkerke, het Noord-ambacht van Emelisse met Ser Wittekinderen ambacht, Worde-Meershoek, Welle, Coninkhem, Geersdijk, Wissenkerke, Soetelingskerke en Kampen. Emelisse is verdwenen onder het slib.

Het enige monument op dit ogenblik, van voor de vloed van 1530, is de toren van Kortgene, dat wil zeggen dat de nieuwe toren om de oude is heen gebouwd. Pas in 1592 denkt men aan de inpoldering van een gedeelte van het verdronken land Noord-Beveland. Voorjaar 1598 begon men te bedijken. De inpoldering moet voorspoedig verlopen zijn want al op 25 juni 1598 schreven dijkgraaf en gezworenen aan Philips Hohenlohe, dat Godlof over enige dagen het land is "geverscht" overmits het kleine Faal (of Valkreek) de stroom die de Colijnsplaat scheidde van Noord-Beveland, binnendijks heeft gestopt en bekraagd. Na vaststelling van het wegenplan- aldus de brief- kan tot verkavelen worden overgegaan.

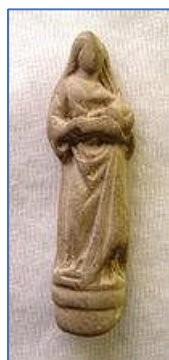
Samenvattend kan gezegd worden dat Emelisse op Noord-Beveland van zekere importantie is geweest tot de overstromingen van 1530 1532 haar definitief onder het slib deed belanden. De plaats had een gasthuis, dichtbij was tot het einde van de 13^e eeuw een nonnenklooster gevestigd. Het was een haven- en marktplaats waar lombarden, ambachtslieden, schippers en handelaren gevestigd waren.

Opgegraven sarcofaag in Emelisse, 1938. Foto KZGW/ZI.

Zandstenenkopje gevonden te Emelisse

Pijpaarde beeldje Emelisse

Hamerstede:

Bij de beschrijving van Hamerstede moet onderscheid gemaakt worden tussen Oud-Hamerstede en (Nieuw)-Hamerstede. Oud-Hamerstede zal door de vloed van 5 februari 1288 zwaar getroffen zijn en buitendijks zijn gebleven.²⁷ In de Rijmkroniek van Melis Stoke, hij leeft circa 1250 tot na 1305 en was misschien afkomstig van Schouwen, wordt de vloed van 1288 als volgt omschreven:

*“Ter hant darna sinte Aechten daghe [5 februari]
Sende God tote ere plaghe
Echter ene grote vloet
....Dat si ginghen over alt lant
Dat leghet an des sewes cant [Zeeland]
...Al Zeelant verdranc sekerlike
Sonder Walchren [Walcheren] ende Wolphaertsdike [eiland Wolfaartsdijk]*

Kats met de haven, links boven de vermoedelijke ligging van Oud-Hamerstede

Graaf Floris V geeft op 9 augustus 1289 de abdis en convent van het klooster Noorddijk (bij Emelisse) toestemming evenveel land aan te kopen als zij in Zeeland verkopen.²⁸ Uit de toelichting in het oorkondenboek blijkt het te gaan om toekenning van een deel van de opbrengst van weer drooggevallen land in Emelisse, Ekinge en Hamerstede vóór de inundatie bezit van het klooster. Deze datering zou dan kloppen met het verloren gaan van gemelde opbrengsten na de overstroming van 5 februari 1288 zoals boven vermeld. Op 2 maart 1297 is het klooster reeds naar Waterlooserve op Walcheren verhuisd naar aanleiding van de overstroming. In de literatuur wordt uitgegaan van een overstroming uit 1304 gebaseerd op de mededeling van Reygersberg die stormvloed van 1530 en 1532 vermeldt, echter het ligt meer voor de hand als datum van het verloren gaan van o.a. Hamerstede in 1288 zoals bovenstaand reeds aangegeven.

Hamerstede bleef daarna buitendijks en zou teruggevonden kunnen worden buiten de dijk van het poldertje Al Te Klein ten noorden van Kats. Edekinge samen met Hamerstede één parochie vormend zouden herbouwd worden.²⁹ Het is aannemelijk deze plaats te zoeken zoals aangegeven op bovenstaand kaart van de herbedijking van vóór 1593.

In 1318 wordt in de rekeningen van de Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwse Huis door Vrederic, rentmeester op Noord-Beveland, in de periode 23 maart 1318/ 30 april 1319 verantwoord de ontvangst van de pacht van de tienden te Cats: Heer Clais Costijns met 25 gemet tienden in Welle,

²⁷ In de bestaande literatuur wordt uitgegaan dat de stormvloed van 1304 noodlottig voor Oud-Hamerstede is geweest. Huidig inzicht geeft echter aan dat de vloed van 1304 geen invloed heeft gehad op Zeeland; Buisman 1995, blz.538-546 voor 1287-1288.

²⁸ OHZ IV, nr. 2413.

²⁹ Vriendelijke mededeling Gerard van der Wal te Kats.

Dijshoecke, Lisse, 5 gemet in Hamerstede (er staat abusievelijk Haamstede) en Edekinge, de grafelijke tienden bedragen 20 schelling. Idem ontvangen tienden ca. 40 gemet 1 quaert; 9 schelling, 5 denieren.³⁰

Vermeld in 1333 in Cats: Jkvr. Lizebeth dochter Heer Claes van Cats, 5 m tienden op Hamerstede 1 kwartier tienden in Cats en in Emelisser ambacht; 11schelling 7 denieren.³¹

Het in deze tijd dat zich er een burenruzie lijkt af te spelen.

ca. 1330:

In Emmeliserambocht:

Jan Heynricxs van Hamerstede, van dat hi Liele (Elizabeth) Jacobs dochter, die ombejaerd was, gaf Dankard Heynrics in huwelike buten haren maghen van haren vader, verdinghede omme 20 pond tor. et sol.

In Lisse: Dankard Jans s. en de Jan Heynrix s. van der Lisse, van dat zi Jan Heynrix s. van Hamerstede ghevanghen helden zijns ondankens, verdingheden 20 pond tor. et sol.³²

Het ziet ernaar uit dat Jan Hendricksz. van Hamerstede, Liele (Elizabeth) Jacobsdochter ten huwelijk heeft gegeven, zonder medeweten van haar verwanten, aan Dankard Hendricksz. (zijn broer?). Als reactie daarop lijkt het dat Dankard Janz. en Jan Hendricksz. van der Lisse, Jan Hendricksz. van Hamerstede, tegen zijn wil, gevangennemen. Beide acties worden door de rentmeester van de Grafelijkheid beboet. Hoe alles afloopt is helaas niet bekend. Het betreft tevens de tot nu oudst gevonden vermelding van leden van het geslacht van Hamerstede.

In 1395 omvatte het Westenderdendeel van Noord-Beveland: Soecke, Koningshem, Welle, Hamerstede, Emelisse, Edekinge, Cats en Cortgene.³³

In 1416 oorkonden Gillis Symionsz., Harnout Pietersz. en Gillis Dodijsz. als schepenen van Hamerstede en Edekinge dat Glorie Heynric Ermboutsz. weduwe verkoopt aan Bodijn Henricvz. 1 ½ gemet land met daarop een huis en begrensd door het cloosterland Waterlooswerve in het oosten, Jan Willemsz. In het zuiden en noorden en de Heerweg in het westen.³⁴

Uit bovenstaande blijkt dat Hamerstede en Edekinge twee afzonderlijke plaatsen zijn met één gezamenlijke schepenbank.

Op 20 december 1531 (dus na de stormvloed van 5 november 1530) wordt jonkvrouwe Margriete Anthonis Baveston beleend met goederen, 38 gemet en 241 roeden ambachts, gelegen in Cats bewesten Waels, Hamerstede, Edekinge, Nyeukerkcke, Emelisse, Gheersdijk en Wissenkercke, door haar gelost van de grafelijkheid, aan welke zij bij doode van jonkvrouwe Katherina van Overbrouck, Anthonis Bavestons weduwe, haar moeder vervallen waren.³⁵

Tenslotte verdween ook Hamerstede definitief in 1532.

De archeologische vondsten gedaan te Hamerstede door Piet Zuidweg van aardewerk uit de periode 1500-1650 etc. zullen afkomstig zijn van (Nieuw) Hamerstede daar Oud-Hamerstede toch niet meer bewoond zal zijn nadat het buitendijks is gebleven na de storm van 1288.³⁶

---

³⁰ Dr. H.G. Hamaker, de rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis, eerste deel, Utrecht, Kemink en Zoon, 1879, blz. 75. Litt. Gerard van der Wal; Edekinge en Edinge, een verdrongen en vergeten dorp uit de Middeleeuwen in: Nehalennia afl. 171, voorjaar 2011 blz. 2-9.

³¹ De rekeningen der graven en gravinnen uit het Henegouwsche Huis, uitgegeven door Dr. H.J. Smit, tweede deel nalezing, Kemink en zoon N.V. v.h. Over den dom te Utrecht, 1929, blz. 179., idem 1343 blz. 337.

³² Dr. H.G. Hamaker, de rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland etc. eerste deel 1879, het rentmeesterschap van Zeeland tusschen de jaren 1319=1330, blz. 239, Item in Nortbeveland ontfaen van verbornessen.)

³³ Gerard van der Wal, 2011, blz. 2 met noot 6.

³⁴ Gerard van der Wal, 2011, blz. 4-5 met noot 16.

³⁵ Leenregisters Bewesten-Schelde, Fruin, nr. 1588. Zie ook Gerard van der wal, 2011, blz. 6 met noot 27.

³⁶ De vondsten worden bij SCEZ geregistreerd afkomstig te zijn van Oud-Hamerstede, buiten de dijk ten westen van de v.m. veerhaven van Kats.